

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון י"ח

תשע"ב

מספר 387

"בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך"

קריאת שמע פותחת במשפט "ואהבת את אלוהיך בכל לבבך בכל נפשך ובכל מאדך". משפט זה מעלה מספר שאלות והראשונה שבהן: איזה סוג של אהבה מבקש הקדוש ברוך הוא? קיימים סוגים שונים של אהבה: יש אהבת הורים לילדיהם ויש אהבת ילדים להוריהם; יש אהבת גבר לאישה ויש אהבת אישה לגבר; יש אהבה בין אחים ויש אהבה בין חברים. הרמב"ם (הלכות תשובה י, ג) מתייחס לסוגיה זו ומפרש איזו אהבה מבקש אלוהים:

וכיצד היא האהבה הראויה? הוא שיאהב את ה' אהבה גדולה יתרה עזה מאוד עד שתהא נפשו קשורה באהבת ה' ונמצא שוגה בה תמיד, כאילו הוא חולה אהבה שאין דעתו פנויה מאהבת אותה אשה והוא שוגה בה תמיד בין בשבתו בין בקומו בן בשעה שהוא אוכל ושותה. יותר מזה תהיה אהבת ה' בלב אוהביו שוגים בה תמיד כמו שצונו "בכל לבבך ובכל נפשך", והוא ששלמה אמר דרך משל "כי חולת אהבה אני". וכל שיר השירים הוא לענין זה.

נשאלת השאלה, כיצד ניתן לחשוב כל הזמן רק על אהבת ה'? הרי כדי להתקיים אנו זקוקים לחשוב גם על עניינים אחרים? על זה אומר הרמב"ם שאלוהים צריך להיות במחשבתנו, שנשתדל לכוון את מחשבתנו לשמו ולנסות להבין מה רצונו מאתנו. בכל מחשבה שחושבים, עלינו להתפלל אל ה' ולבקש ממנו הדרכה.

שאלה נוספת: מדוע משתמש ה' בפנייתו לעם ישראל בלשון רבים במילה "לבבך" ולא בלשון יחיד "ואהבת את ה' בכל לבך"? רש"י מסביר שה' פונה אל שני היצרים אשר כל אחד מהם נקרא לב: זה נקרא לב טוב וזה נקרא לב רע. המילה "נפשך" מרמזת על כך שאדם יהיה מוכן לתת את חייו למען קידוש השם. אך מה פירוש המילה "מאדך"? על פי רש"י ניתן להתייחס למילה "מאדך" כ"אל ממונך", משום שייתכן מצב שבו האדם יהיה מוכן למסור את חייו אך לא את ממונו. פירוש נוסף שמציע רש"י הוא להתייחס למילה "מאדך" כ"אל המידה שבך" – שתהיה מוכן לוותר על כל המידות הטובות שנתן לך ה'.

השאלה השלישית היא אם ניתן לבקש אהבה. האם אדם יכול להתחייב לאהוב? הסבר לכך ניתן למצוא אצל הרב דסלר בספר מכתב מאליהו (כרך א, קונטרס החסד): הוא מסביר שהמילה "אהבה" נובעת מלשון "הב", שמשמעותה לתת. לדבריו, אהבה אינה הרגשה אלא פעולה שאותה אנו מוכיחים במעשינו. כאשר אנו

עושים למען האחר אנו מראים את אהבתנו, וככל שאנו עושים יותר למען האחר כך גדלה אהבתנו. אנו מראים לילדינו שאנו אוהבים אותם בעשייה היום-יומית שלנו עבורם, וכל שאנו עושים יותר מתמלא לבנו באהבה. ה' מבקש באמצעות קריאת שמע עשייה יום-יומית המעידה על אהבתנו ועל מחויבותנו.

השאלה הרביעית היא מדוע מבקש הקדוש ברוך הוא את אהבת האדם. הרמח"ל, בספרו מסילת ישרים, מדמה את הקשר שבין ה' לעם ישראל לקשר שבין הורה לילד. אולי התבוננות זו יכולה לתת מענה על השאלה. הקב"ה יודע שבני אדם זקוקים לאהבה ועל כן הוא מלמד אותם אהבה מה היא, וגם דורש מהם שהקשר בינו ובין עם ישראל יהיה קשר של אהבה.

הורים אחראים לפתח ולקיים את הקשר הרגשי עם ילדיהם מגיל הינקות. קשר זה עומד במבחן בגיל ההתבגרות שבו המשימה ההתפתחותית העומדת בפני המתבגרים היא נפרדות, קרי התרחקות מההורים כדי לעצב את אישיותם הנפרדת. מה תפקיד ההורים בשלב זה? תפקידם הוא לאפשר את הנפרדות ועם זאת גם להחזיק את הקשר: לדאוג שיהיה זמן איכות עם המתבגר; להגביל ולשמור בעת הצורך; להתעקש שיחזור הביתה בשעות מסוימות; להתעקש שישב עם המשפחה לסעודת שבת; לקיים את הקשר ולהעביר את המסר כי נוכחותו חשובה.

דרך קריאת שמע מבטיח הקדוש ברוך את הקשר היום-יומי בינו ובין עם ישראל ושומר אותנו קרוב אליו; דרך קריאת שמע נותן ה' מקום לצורך של בני האדם באהבה ומלמדם כיצד ניתן לקיימה.

מי ייתן ונדע גם אנחנו ללמד את ילדינו אהבה מה היא ושנדע גם אנחנו לענות על צורכיהם הרגשיים ולקיים עמם, לצד הנפרדות הנחוצה להם בבגרותם, קשר מיטיב לאורך השנים שיעזור להם לבחור בטוב.

ליאת דביר

מרצה בהתמחות לחינוך חברתי קהילתי

התחייבו לקיים את כל המצוות שיצטוו בעתיד אף שאינם יודעים מה הן. האמנם נתן ה' תבונה באדם כדי שיתחייב שלא לעשות בה שימוש?

כדי לענות על שאלה זו נביא מעשה המובא בגמרא (שבת שם): "חז"ל מספרים, שמין אחד ראה את רבא כשהוא יושב "ישיבה מזרחית" על הרצפה, כדרכם באותם ימים, ושקוע עמוקות בלימוד. מגודל ההתעמקות בלימוד, הניח רבא בלי משים את אצבעות ידיו תחת רגליו, עד שהחל לזוב דם מאצבעותיו, מבלי שרבא חש בדבר מרוב דביקותו בלימוד. קנטר אותו המין ואמר: "עמא פיזא, דקדמיתו פומיכו לאודניכו" [עם פיזו שכמותכם, שהקדמתם בסיני את פיכם לאוזנכם, שפיכם התחייב "לעשות", עוד קודם שאוזנכם "שמעה"] "אכתי בפחותיכו קיימיתו" [עדיין מחזיקים אתם במידה זו של פיזיות, ואינכם מקדימים לחשוב על מעשיכם]. כיצד קיבלתם על עצמכם לקיים את התורה, קודם ששמעתם מה כתוב בה?

ואנו נוסף ונשאל: האם יחתום מישהו על חוזה עבודה כשבעוד מספר ימים יגלו לו את תנאי החוזה? ענה לו רבא: בנו נתקיים "תומת ישרים תנחם" ובכם נתקיים חציו השני של הפסוק: "וסלף בוגדים יחדם" (משלי יא, ג). במילים אחרות: תלוי מי מחתים אותך על החוזה. אם המחתיים הוא בשר ודם, אכן ההיגיון מחייב לבדוק את תנאי החוזה לפני החתימה, אבל אם המחתיים אותך הוא הקדוש ברוך הוא אזי ההיגיון עצמו אומר לחתום מיד ותהיה זו טיפשות לבדוק חוזה כזה. וכי אני, שנבראתי על ידו, מבין טוב ממנו מה רצוי ומועיל עבורי? או שמא יש צל-צלו של חשש שבחוזה יהיו תנאים שלא אוכל לקיימם? אותה "תומת ישרים", אותה תמימות וישרות שנהגנו בה בעת שסמכנו על ה' בקבלת התורה היא שהנחתה אותנו בדרך אמת.

(לקוח מתוך הספר "שיחות לספר שמות" מאת הרב אביגדור הלוי נבנצל).

שירן גיא

סטודנטית בהתמחות לחינוך חברתי קהילתי

"ויקח ספר הברית ויקרא באוזני העם, ויאמרו כל אשר דיבר ה' נעשה ונשמע" (שמות כד, ז).

על אודות תשובה זו של ישראל – "נעשה ונשמע" – מוסרים לנו חז"ל ש"בשעה שהקדימו ישראל 'נעשה' ל'נשמע', יצתה בת-קול ואמרה להן: מי גילה לבני רז זה, שמלאכי השרת משתמשים בו?" (שבת פח). כלומר "נעשה ונשמע" היה ביטוי שעניינו הרוחני גלוי רק למלאכים.

עוד מסרו רבותינו, שאותם מלאכי-מעלה שסודם נגלה לבני אדם, ירדו וקשרו לכל אחד מישראל שני כתרים: אחד כנגד "נעשה", ואחד כנגד "נשמע". אותם כתרים שהוסרו מהם לאחר חטא העגל, עתיד הקדוש ברוך הוא להחזירם לישראל לעתיד לבוא, שנאמר: "ופדויי ה' ישובו ובאו ציון ברינה ושמחת עולם על ראשם" (ישעיהו לה, י). הוי אומר: אמירה זו של ישראל עשתה רושם כביר בעולמות העליונים וחשיבות מיוחדת שמורה לה גם באחרית הימים.

אלא שכאשר מעמידים ביטוי זה במבחן המציאות מתעוררת מיד השאלה המעשית: כיצד ייתכן לעשות, מבלי לשמוע קודם לכן?

רבנו יונה בפירושו למסכת אבות (ג, ט) מעלה שאלה זו בעקבות המשנה: "כל שמעשיו מרובים מחוכמתו, חוכמתו מתקיימת". לכאורה, כיצד ייתכן שיהיו מעשיו מרובים מחוכמתו שלמד? הרי אם לא למד לא ידע לעולם מה וכיצד עליו לעשות. הוא משיב שיש במשנה זו "עצה טובה" למי שלא זכה ללמוד, ולבו כואב על שאינו יכול לקיים מחוסר ידיעה. באה המשנה ומגלה לו שאם יקבל בלבו לקיים כל מה שילמד מכאן ואילך, הרי שמיד נחשב לו הדבר כאילו עשה כל המצוות כולן.

כך גם, אומר רבנו יונה, קיבלו ישראל בסיני לעשות את כל מה שילמדו, ומעלה עליהם הכתוב כאילו עשו את המצוות כולן עוד קודם ששמעו בכלל מה טיבן.

לכאורה קשה: הלא יש כאן ויתור על השימוש בשכל, אותו כלי מופלא שחנן בו הבורא את בריותיו. אם כן, בני ישראל

מחנכים באמונה

"תורה עם דרך ארץ" על פי הרב שמשון רפאל הירש

הרב שמשון בן רפאל הירש חי בגרמניה במאה ה-19. האמנציפציה הביאה למעורבות גדלה והולכת של היהודים בחיי המדינה. במקום עיסוק בקמעונאות וברוכלות זעירה נפוץ העיסוק היהודי במסחר סיטונאי ובמקצועות חופשיים, כגון עריכת דין, רפואה, עיתונאות וכיוצא בזה. התמורות ביהדות גרמניה במאה ה-19 באו לידי ביטוי נרחב גם בתחום הדתי. החילון וההתבוללות אכלו בקהילות היהודיות בכל פה. עם זאת התפתחו הזרמים הדתיים השונים – הרפורמה, האורתודוקסיה והניאו-אורתודוקסיה, אשר במרכזו עמד הרש"ר הירש. הרב ראה את תהליכי המודרניזציה והאמנציפציה באור חיובי. לדעתו, ערכי השוויון, כבוד האדם וכיוצא בזה הם ערכים אוניברסליים מודרניים, תואמים את רוח היהדות ואף שאובים ממנה. לכן ניתן לחיות חיים מודרניים תוך הקפדה על תרי"ג מצוות, קלה כחמורה.

הרב הירש, קבע את הצירוף "תורה עם דרך ארץ" כסיסמתה של הניאו-אורתודוקסיה. המושג "דרך ארץ" מייצג את דרכי מחייתו של האדם, את חייו האזרחיים ואת נוהלי הנימוס, האדיבות וההגינות, נורמות מוסכמות בחיי חברה, וכן דפוסי תרבותיים, אנושיים, כלליים ואזרחיים שונים.

מראשית דרכו טען הרש"ר הירש כי אין כל חידוש בשיטתו וכי הדברים מצויים כבר בתנ"ך ובדברי חז"ל, כך כתב: "אין אני רוצה ליצור יהדות חדשה, אלא במידת האפשר לתפוס ולתאר את הקיים". הוא הורה ללמד בצמידות רבה ככל האפשר להנחייתם של חז"ל במסכת אבות: "בן 5 למקרא, בן 10 למשנה, בן 13 למצוות, בן 15 לתלמוד..."

- את המשמעות החינוכית של "תורה עם דרך ארץ" העמיד הרב הירש על שלושה עקרונות:
 - א. עליונות התורה: בהיות התורה אמת מוחלטת וחובקת-כול, יש לבחון על פיה כל רעיון כללי או מדעי אשר אנו נתקלים בו במסגרת לימודי "דרך ארץ". לפיכך, רעיון העומד בסתירה לתורה – יידחה, ואילו רעיון העולה עם התורה בקנה אחד – יאומץ ויילמד. עיקרון זה הוא שגרם לרב הירש לאמץ את יצירתו של שילר. לדעתו, שילר שיקף ביצירותיו אידאלים של אצילות, צדק, מוסר וחירות במסגרת החוק, ולכן היה ראוי לברכה שתוקנה על ידי חז"ל "ברוך שנתן מחכמתו לבשר ודם". לעומת זאת דחה את יצירתו של גיטה, שהיה סוער ופורק עול.
 - ב. אי ההפרדה בין הוראת התורה להוראת ההשכלה הכללית: כל המקצועות יילמדו באותו מוסד חינוכי ועל ידי מורים יראי שמים. עיקרון זה הוא ביטוי לתפיסה שלפיה הקב"ה דיבר אל האדם מתוך הטבע ומתוך ההיסטוריה.
 - ג. עדיפות מוחלטת ללימודים התורניים מבחינת זמן ואמצעים.

לעיון נוסף

הירש שמשון רפאל, "ייסודות החינוך – שיחות פדגוגיות", נצח, בני ברק 1980
פיקסלר יאיר, "החינוך הביתי במשנתו של הרב הירש",

בתוך אתר דעת: <http://www.daat.ac.il/daat/chinuch/harashar/2-2.htm>